

Nové možnosti korpusového výzkumu českých performativních direktivních a závazkově-direktivních sloves

Andrey Izotov
Moskevská státní univerzita
a.i.izotov@mail.ru

ABSTRACT: The functioning of directive and hybrid directive+commissive illocutionary verbs in modern Czech is analysed. According to the Czech National Corpus (namely the corpora SYN2000, SYN2005, SYN2006pub, SYN2009pub, SYN2010), such Czech directive and hybrid directive+commissive verbs as *doporučovat*, *dovolovat*, *hlásit se*, *nabádat*, *nabízet*, *napomínat*, *nařizovat*, *navrhovat*, *objednávat*, *odporučovat*, *poroučet*, *pověřovat*, *požadovat*, *prosit*, *přihlašovat se*, *příkazovat*, *přimlouvat se*, *připomínat*, *radit*, *rozkazovat*, *schvalovat*, *ukládat*, *upozorňovat*, *varovat*, *velet*, *volat*, *vybízet*, *vyprošovat si*, *vyzývat*, *zakazovat*, *zaklínat*, *zamlouvat si*, *zapovídat*, *zapřísahat*, *zvat*, *žádat* can be used in the explicit performative utterances. Some statistics is presented.

Key words: explicit performative utterances, directive, illocutionary verb, modern Czech

1. Tento příspěvek je věnován novým možnostem korpusového výzkumu českých performativních direktivních a závazkově-direktivních (podle mainstreamové Searlovy klasifikace) sloves vzniklých díky rozvoji českého národního korpusu během posledního desetiletí a navazuje také na referát z loňské konference „Čeština v pohledu synchronním a diachronním“ (1.–3. června 2011, ÚJČ).

2. Konstrukce s ilokučními direktivními slovesy a konstrukce s imperativem tvoří v současné češtině centrum funkčně-sémantické kategorie výzvy, která je chápána jako souhrn subkategorií tvořených na základě aktantního rámce predikátu, přičemž nejdůležitějšími jsou tři subkategorie tvořené na základě následujících tří kategoriálních situací: **Subkategorie 1.** – preskriptorem je mluvčí, konatelem je posluchač/posluchači („výzva 2. osoby“); **Subkategorie 2.** – preskriptorem je mluvčí, konatelem jsou posluchač/posluchači a mluvčí („inkluzivní výzva“); **Subkategorie 3.** – preskriptorem je mluvčí, konatelem není posluchač ani mluvčí („výzva 3. osoby“). Jádrem každé z těchto tří subkategorií je tvořeno konstrukcemi s imperativem, které jsou konvencionalizovány pro vyjádření ilokučně univerzální výzvy a explicitními performativními konstrukcemi s ilokučními slovesy, které jsou konvencionalizovány pro vyjádření ilokučně specializované výzvy. Jádrem první subkategorie je zároveň jádrem celé funkčně-sémantické kategorie výzvy, viz (Izotov 2005).

2.1. Explicitní performativní konstrukce, na rozdíl od konstrukcí s morfologickým nebo syntaktickým imperativem, přesně určují ilokuční typ výzvy jako *příkaz*, *prosbu*, *radu* apod., například *Příkazuji ti (rozkazuji ti, zakazuji ti, žádám tě, vyzývám tě, prosím tě, navrhuji ti, doporučuji ti, radím ti...), abys tam přišel /...abys tam nechodil*. Případy ilokuční transpozice typu *prosbu* → *příkaz* mohou být popsány na pozadí zdvořilostního principu (Leech 1983).

2.2. Pokusili jsme se rozšířit seznam direktivních a závazkově-direktivních ilokučních sloves z (Hirschová 2004) o slovesa *dovolovat*, *nabádat*, *napomínat*, *obsílat*, *odporučovat*, *přimlouvat se*, *schvalovat*, *ukládat*, *upozorňovat*, *velet*, *volat*, *vybízet*, *vyprošovat si*, *zaklínat*, *zapovídat*, *zapřísahat*. Však v samém příspěvku bylo poznamenáno, že „uvedený seznam si neklade nárok na úplnost“.

Všechna tato slovesa jsou uvedena ve Slovníku spisovného jazyka českého (1989), přičemž některá z nich jsou ilustrována právě explicitními performativními formullemi: *zaklínám vás, abyste mne vyslechl; zapovídám ti, abys tam šel; zapřísahám krále při všem, co svatého, aby...*

Rozšířený seznam direktivních a závazkově direktivních ilokučních sloves (39)

doporučovat; dovolovat; hlásit se; nabádat; nabízet; napomínat; nařizovat; navrhovat; objednávat; obsílat; odporučovat; poroučet; pověřovat; požadovat; prosit; přihlašovat se; příkazovat; přimlouvat se; připomínat; ptát se; radit; rozkazovat; schvalovat; tázat se; ukládat; upozorňovat; varovat; velet; volat; vybízet; vyprošovat si; vyzývat; zakazovat; zaklínat; zamlouvat si; zapovídat; zapřísahat; zvat; žádat

3. Explicitní performativní konstrukce mají v současné češtině výchozí strukturu souvětňou: performativně užitý prezntní tvar 1. osoby indikativu ilokučního slovesa tvoří hlavní větu, kdyžto propoziční obsah výpovědi je ztvárněn formou věty vedlejší (Mluvnice češtiny 1987: 315). Takže máme explicitně rozlišené „modusní“ část a „diktumní“ část promluvy:

„modusní“ část

„diktumní“ část

(1) Proto vás <prosím>, abyste> odešli. (SYN2010)

Vedlejší věta v „diktumní“ části se však může svinout v konstrukci s infinitivem nebo se substantivem:

(2) "A <prosím zaplatit> hned, " dodal jízlivě. (SYN2010) ← Prosím, abyste zaplatil hned!

(3) <Prosím> o vysvětlení! (SYN2010) ← Prosím, abyste to vysvětlil!

4. Pro vyhledávání základních typů explicitních performativních konstrukcí jsme využili následujících dotazů (je samozřejmé, že v 1. pozici dotazu jsme vystřídali všechna zkoušená ilokuční slovesa, nikoliv jenom sloveso "doporučit"):

Pro vyhledání výzvy 2. osoby

```
[word="[Dd]oporučuj[iu]" ] []{0,10} [word="abyste"] within <s/>
```

```
[word="[Dd]oporučuj[iu]" ] []{0,10} [word="abys"] within <s/>
```

```
[word="[Dd]oporučuj[iu]" ] []{0,10} [word="aby"][]{}{0,10} [word="ses"] within <s/>
```

```
[word="[Dd]oporučuj[iu]" ] []{0,10} [word="aby"][]{}{0,10} [word="sis"] within <s/>
```

Pro vyhledání inkluzivní výzvy:

```
[word="[Dd]oporučuj[iu]" ] []{0,10} [word="abychom"] within <s/>
```

```
[word="[Dd]oporučuj[iu]" ] []{0,10} [word="abysme"] within <s/>
```

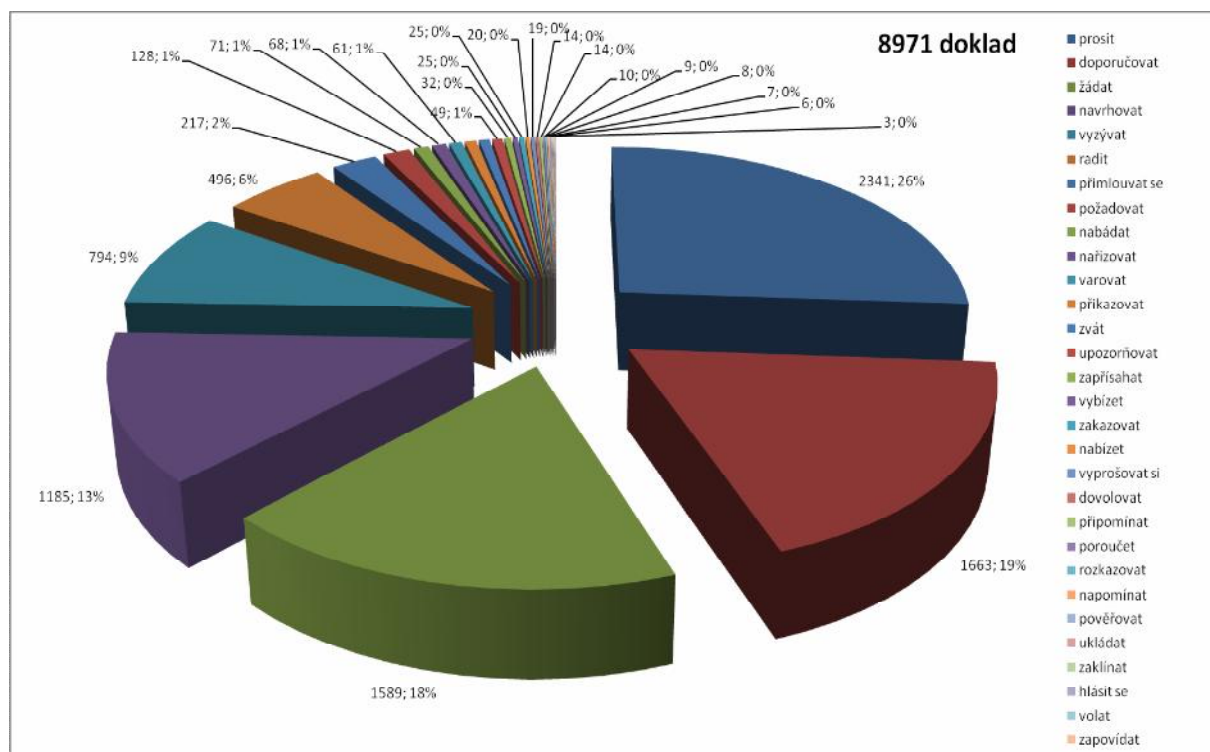
Pro vyhledání výzvy 3. osoby:

```
[word="[Dd]oporučuj[iu]" ] []{0,10} [word="aby"] within <s/>
```

Po vizuální kontrole nalezených dokladů bylo zaznamenáno performativní užití třiceti sloves direktivních a závazkově-direktivních, a to sloves *doporučovat; dovolovat; hlásit se; nabádat; nabízet; napomínat; nařizovat; navrhovat; poroučet; pověřovat; požadovat; prosit; příkazovat; přimlouvat se; připomínat; radit; rozkazovat; ukládat; upozorňovat; varovat; volat; vybízet; vyprošovat si; vyzývat; zakazovat; zaklínat; zapovídat; zapřísahat; zvat; žádat*.

Tato slovesa se však charakterizují různou frekvencí jejich užití, viz **Diagram 1** a **Tabulku 1**.

Diagram 1

Jak je vidět, doklady s šesti nejfrekventovanějšími českými performativními slovesy (*prosit, doporučovat, žádat, navrhovat, vyzývat, radit*) tvoří drtivou většinu (91%) celkového počtu zaznamenaného performativního užití těch třiceti sloves (8971 dokladů), přičemž víc než čtvrtina zmíněného celkového počtu dokladů připadá na doklady se slovesem *prosit* (26%).

V **Tabulce 1** performativní slovesa jsou seřazena podle celkové frekvence jejich užití, přitom se rozlišuje však i jejich užití pro vyjádření výzvy 2. osoby (první řádek ze tří), pak pro vyjádření inkluзивní výzvy (druhý řádek ze tří) a konečně pro vyjádření výzvy 3. osoby (poslední řádek ze tří).

Tabulka 1

performativní sloveso	ilustrující doklad	počet dokladů
prosit	<Prosím, abyste> se nemíchal do věcí, které se vás netýkají. (SYN2000)	1148
	<Prosím, abychom> ještě chvíli počkali, pane admirále, (SYN2005)	30

	<Prosím službu konajícího četaře, aby> svědka odvedl. (SYN2005)	1163
doporučovat	<Doporučuji vám, abyste> si ty peníze vzala. (SYN2000)	444
	Proto <doporučuji, abychom> si ve volném čase našli místo pro tuto hru na srozumění. (SYN2000)	36
	<Doporučuju jim, aby> se po nich rozhlídli. (SYN2000)	1183
žádat	<Žádám vás, abyste> jeho světlou památku uctili povstáním. (SYN2000)	631
	Každý, kdo ji zná, ji musí mít rád a já teď všechny <žádám, abychom> si společně připili na její zdraví. (SYN2010)	15
	<Žádám ho, aby> potvrdil, co je za celým tím všivým podfukem! (SYN2010)	943
navrhovat	<Navrhuji, abyste> listinu předal panu Goodwinovi, bude u něho v bezpečí. (SYN2000)	153
	V tom případě <navrhuji, abychom> ho navštívili. (SYN2000)	331
	V tom případě <navrhuji, aby> byl býk okamžitě prohlédnut, totiž pokud ho ještě neumyli. (SYN2000)	701
vyzývat	<Vyzývám vás, abyste> se okamžitě rozešli! (SYN2000)	142
	<Vyzývám všechny lidi, Čechy, abychom> si snažili aktivně zlepšovat naše životní prostředí, už třeba jenom tím, jak se k sobě chováme. (SYN2009pub)	12
	<Vyzývám všechny občany tohoto státu, aby> se konečně probudili. (SYN2009pub)	640
radit	Jestliže je vaše záležitost závažná, <radím vám, abyste> přišel v jednu hodinu ráno. (SYN2000)	227
	"Důrazně <radím, abychom> se nepokoušeli dělat z nich (dekretů) problém dneška," řekl včera. (SYN2009pub)	3
	<Radím lidem, aby> se nebáli. (SYN2009pub)	266
přimlouvav se	Pouze se <přimlouvám, abyste> zůstala tam, kde můžete dobru prospět účinněji. (SYN2005)	21
	<Přimlouvám se, abychom> přestali rekriminovat, protože výhledově nám to nepomůže. (SYN2000)	33
	<přimlouvám se, aby> je UNESCO vyhlásilo za mezinárodní nekulturní památku. (SYN2000)	163
požadovat	<Požaduji, abyste> na toto téma popsali dva svitky pergamenu, a své práce mi odevzdáte v pondělí dopoledne. (SYN2010)	5
	-	0

	<Požaduji, aby> k daňovým slevám byl objektivní přístup. (SYN2006pub)	123
nabádat	Ale současně vás <nabádám, abyste> považovali tuto schůzku za přísně důvěrnou. (SYN2005)	10
	-	0
	Naše redaktory ale <nabádám, aby> mluvili nejen spisovně, ale i přirozeně, jako by o událostech říkali třeba svému kamarádovi. (SYN2009pub)	61
nařizovat	<Nařizuji vám, abyste> okamžitě poslal do mého domu policejní vůz. (SYN2000)	37
	-	0
	<Nařizuji s okamžitou platností, aby> zaměstnanci tyto hovory zaznamenávali a vyúčtovali. (SYN2000)	31
varovat	"<Varuji vás, abyste> se nevzdaloval z města bez souhlasu policie," prohlásil Palmu důrazně. (SYN2005)	15
	"Velmi <varuji, abychom> v těchto dnech dělali podobné zkratky," konstatoval předseda Parlamentu. (SYN2009pub)	9
	<Varuji každého rodiče před tím, aby> dětem kupoval takový dárek. (SYN2009pub)	37
přikazovat	<Přikazuji vám, abyste> okamžitě promluvil! (SYN2005)	41
	-	0
	Výslovně jim <přikazuju, aby> neriskovali ani svůj život, ani letouny. (SYN2000)	15
zvat	<Zvu vás, abyste> si nad jeho řádky odpočinuli, ale pokud spěcháte, abyste se co nejdřív dověděli, jak to bylo s těmi Rukopisy, vůbec se neostýchejte a s klidným svědomím pátou, šestou a sedmou kapitolu přeskočte. (SYN2005)	11
	A já vás <zvu, abychom> to oslavili smíchem.	1
	I touto formou <zvu další lidi, aby> rozšířili řady našeho vynikajícího občanského sdružení. (SYN2009pub)	39
upozorňovat	A <upozorňuji vás, abyste> mluvil pravdu. (SYN2000)	7
	-	0
	Proto <upozorňuji rodiče, aby> neočekávali, že jejich děti musí být velmi brzy velmi populární. (SYN2005)	42
zapřísahat	Ale <zapřísahám vás, abyste> mě nejmenovali. (SYN2005)	27

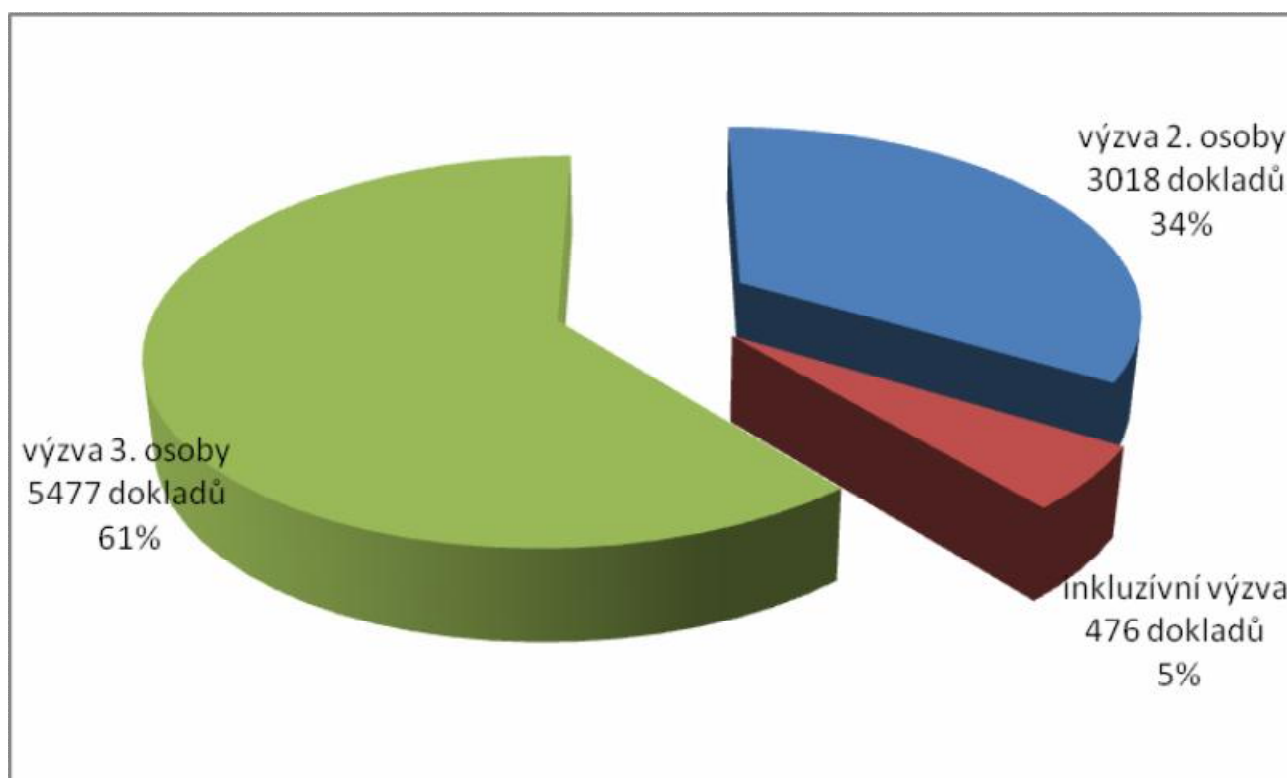
	-	0
	<Zapřísahám Boha, aby> stokrát potrestal naše nepřátele právě tak, jako to oni učinili nám a proti tobě. (SYN2000)	5
vybízet	Proto vás <vybízáím, abyste> se rozhodli pro lásku k němu. (SYN2000)	8
	-	0
	"<Vybízím příslušníky církve, aby> se všichni zúčastnili hlasování s kladným postojem, který vícekrát doporučil papež Jan Pavel II., " uvedl. (SYN2009pub)	17
zakazovat	"Pane, <zakazuji vám, abyste> vznášel tak závažné obvinění bez důkazu," přerušil ho soudce. (SYN2000)	17
	-	0
	<Zakazuji, aby> se kdokoliv pletl do mého zápasu! (SYN2010)	8
nabízet	Ale <nabízím, abyste> po dobu svého pobytu zde byl přítelem mého rodu a mým hostem," řekl jsem. (SYN2005)	9
	<Nabízím vám, abychom> o tomhle problému začali jednat s novým ministrem, Vlado Příkazským, který je pověřen starostí o tisk. (SYN2006pub)	3
	<Nabízím všem, kdo mají na repertoáru Revizora, aby> ho srovnali s hrou Spaste duše, revizor. (SYN2009pub)	8
vyprošovat si	<Vyprošuji si, abyste> respektoval hraběcí úřady! (SYN2000)	9
	Důrazně si <vyprošuji>, abychom po dobu, kdy bude hrát hudba, byli všichni zticha. (SYN2005)	1
	Podívej, Bedřichu, já si <vyprošuju>, aby mě někdo neustále přerušoval, když vyšetřuji pacienta. (SYN2005)	9
dovolovat	Tak tedy v ty dny vám <dovoluji, abyste> si chodil hrát s Isabellou. (SYN2005)	13
	-	0
	<Dovoluji čtenáři, aby> se usmíval (SYN2005)	1
připomínat	Ještě <připomínám, abyste> si naspod oblékli plavky. (SYN2005)	6
	-	0
	Dětem <připomínám, aby> na silnici dávaly pozor a rozhlédly se, než vstoupí na vozovku. (SYN2009pub)	8
poroučet	Švejku, já vám <poručím, abyste> už zmizel i se slepicí, nebo vám ji otluču o hlavu, blbče jeden ... (SYN2005)	10

	-	0
	-	0
rozkazovat	<Rozkazuji vám, abyste> tu zprávu odeslali - a to rychle, hlasitě a jasně. (SYN2005)	7
	-	0
	<rozkazuji královskému věnnému městu Hradci Králové, aby> vložilo klíče od městských bran do mých rukou. (SYN2005)	2
napomínat	A nežádej ode Mne to, o čem vědění nemáš, a <napomínám tě, abys> nebyl jedním z pošetilých! (SYN2010)	5
	-	0
	Napomínám Evodii a <napomínám Syntychu, aby> byly svorné, jsou přece křesťanky! (SYN2000)	3
pověřovat	<Pověřuji vás, abyste> mu to řekl, pokud se vás na mě bude ptát. (SYN2000)	3
	-	0
	<Pověřuji dr. Krčmu, kdybych zemřela, aby> dopsal mé paměti po poradě se svědky a podle mého vyprávění. (SYN2006pub)	4
ukládat	Arnošt, <ukládám vám, abyste> si do příštího prvního prostudoval Freudův Úvod do psychoanalýzy. (SYN2000)	5
	-	0
	Dej je té své nejchytřejší dcerce na světě, a že jí <ukládám, aby> mi z nich zítra poslala deset pečených kuřat! (SYN2000)	1
zaklínat	<Zaklínám tě, abys> mi to řekla. (SYN2010)	4
	-	0
	-	0
hlásit se	-	0
	Osobně se <hlásím k tomu, abychom> na začátku příštího roku navrhli novelizaci. (SYN2000)	1
	<Hlásím se k tomu, aby> město jako spoluzřizovatel dluh uhradilo za podmínky, že dodavatel uvede prostor do původního stavu, a nevyhýbal bych se ani vrácení již prostavěných peněz Japoncům. (SYN2009pub)	2
volat	-	
	"<Volám Vás všechny, mladé i staré, abychom> si tu ... " namáhá se P. Srubek (SYN2006pub)	1

	S klidným svědomím nastupuji cestu, kterou mi povinnost vykazuje, a <volám všechny odpovědné ženy a muže, aby> mne následovali. (SYN2006pub)	2
zapovídat	Jednou provždy vám <zapovídám, abyste> o sobě takhle psal nebo mluvil. (SYN2010)	3
		0
		0

Jak je vidět z **Diagramu 2**, performativních sloves se užívá pro vyjádření výzvy 3. osoby 12-krát častěji, než pro vyjádření inkluzivní výzvy, a skoro dvakrát častěji, než pro vyjádření výzvy 2. osoby. Je to docela logické vzhledem k tomu, že pro upřesnění ilokučních odstínů výzvy 2. osoby nebo výzvy inkluzivní mluvčí disponuje také prosodickými a neverbálními prostředky, kdyžto při vyjádření „sprostředkované“ výzvy 3. osoby musí spoléhat hlavně na ilokuční sloveso.

Diagram 2

Zatímco **Diagram 1** a **Tabulka 1** předkládají celkovou frekvenci performativně užitých českých direktivních a závazkově direktivních ilokučních slov, v Tabulce 2 jsou tato slovesa seřazena podle toho, zda se jich užívá pro vyjádření výzvy 2. osoby, inkluzivní výzvy nebo výzvy 3. osoby.

Tabulka 2

výzva 2. osoby		inkluzivní výzva		výzva 3. osoby	
sloveso	počet dokladů	sloveso	počet dokladů	sloveso	počet dokladů
prosit	1148	navrhovat	331	doporučovat	1183
žádat	631	doporučovat	36	prosit	1163
doporučovat	444	přimlouvat se	33	žádat	943
radit	227	prosit	30	navrhovat	701
navrhovat	153	žádat	15	vyzývat	640
vyzývat	142	vyzývat	12	radit	266
příkazovat	41	varovat	9	přimlouvat se	163
nařizovat	37	nabízet	3	požadovat	123
zapřísahat	27	radit	3	nabádat	61
přimlouvat se	21	hlásit se	1	upozorňovat	42
zakazovat	17	volat	1	zvát	39
varovat	15	vyprošovat si	1	varovat	37
dovolovat	13	zvát	1	nařizovat	31
zvát	11			vybízet	17
nabádat	10			příkazovat	15
poroučet	10			vyprošovat si	9
nabízet	9			nabízet	8
vyprošovat si	9			připomínat	8
vybízet	8			zakazovat	8
rozkazovat	7			zapřísahat	5
upozorňovat	7			pověřovat	4
připomínat	6			napomínat	3
napomínat	5			hlásit se	2
požadovat	5			rozkazovat	2
ukládat	5			volat	2

zaklínat	4			dovolovat	1
pověřovat	3			ukládat	1
zapovídat	3				

Výše uvedené doklady ilustrují základní typy explicitních performativních konstrukcí. Často ale dochází k transformaci jednak „modusní“, jednak „dictumní“ části.

5 Transformace „modusní“ části explicitní performativní konstrukce

5.1. Nejužívanější je transformace *indikativ ilokučního slovesa* → *kondicionál* (342 dokladů v SYN 2000), pak je transformace *indikativ ilokučního slovesa* → *modální kvalifikátor + infinitiv ilokučního slovesa* (152 doklady v SYN 2000). Může přitom docházet k perfektivaci ilokučního slovesa, srovnej některé doklady ze SYN2000:

- (4) Kromě toho bych vás prosil, abyste zašel za jedním doktorem, jmenuje se Barnaby Fletcher.
- (5) Rád bych vás poprosil ještě o jednu službu, Joanno.
- (6) A proto bych se velice přimlouval za podporu malého Davida proti Goliášovi.
- (7) Na závěr bych se rád přimluvil za odlišení měkkých a tvrdých drog v zákoně <...>
- (8) "Já bych ti upřímně radil, aby ses na to vykašlal," řekl a vyčkával.
- (9) Rád bych vám poradil, abyste v Praze zašel do Klementina <...>
- (10) Navrhoval bych vám spíše, abyste své příští happeningy pořádal na zcela opuštěném místě, stranou od civilizace.
- (11) Na základě testu inteligence a rozhovoru s tebou bych ti ráda navrhla, abys tuto obec urychleně opustila a přestěhovala se do Cambridge.
- (12) Jen a jen proto tě musím se vši důrazností žádat, aby ses vyvaroval bezmyšlenkovité roztěkanosti, pokud někdy dopustíš, aby v tvé domácnosti nikdo neměl kliku.
- (13) Nyní bych vás rád požádal, pane Meeksi, abyste se upamatoval na zmíněnou dobu, a abyste soudu poskytl charakterové hodnocení těchto dvou žákyň.

5.1.1. Je třeba poznamenat také možnost nominalizace „modusní“ části, například **Zakazují, abyste mi tykal!** → **Zákaz tykání!**

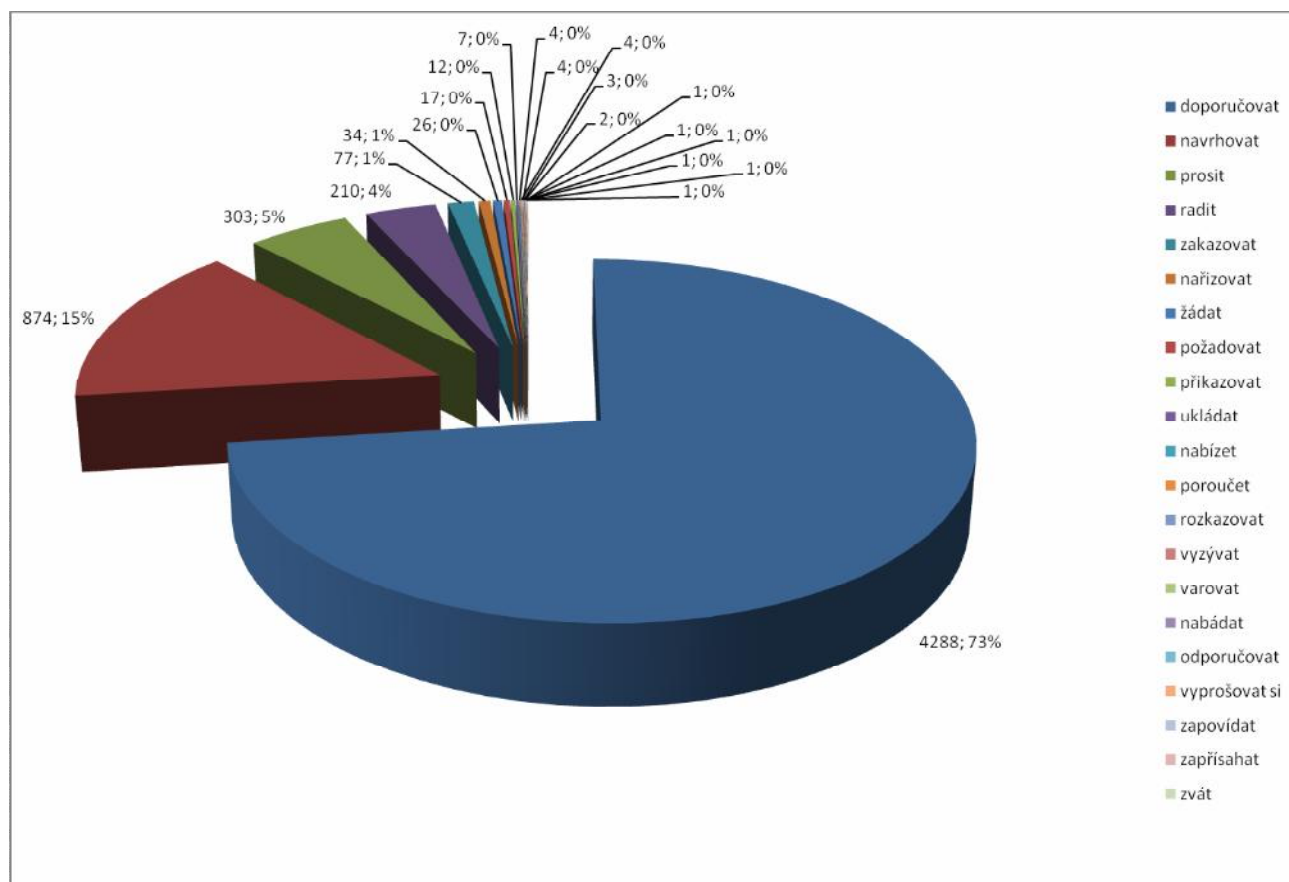
5.2. Transformace „dictumní“ části explicitní performativní konstrukce.

5.2.1. O transformaci „dictumní“ části explicitní performativní konstrukce můžeme mluvit především tehdy, když je „svinuta“ do konstrukce s infinitivem nebo do konstrukce se substantivem.

- (14) "A <prosím zaplatit> hned, " dodal jízlivě (SYN2010) ← *Prosím, abyste zaplatil hned
- (15) <Prosím> o vysvětlení! (SYN2010) ← *Prosím, abyste to vysvětlil

Explicitních performativních konstrukcí s infinitivem v „diktumní“ části se užívá ale v současné češtině mnohem méně, než konstrukcí s vedlejší větou (a to na rozdíl třeba od současné ruštiny, kde je situace opačná). Nicméně doklady s infinitivem v „diktumní“ části také nejsou v Českém národním korpusu ojedinělé. Po vizuální kontrole nalezených dokladů (dotaz [word="[Dd]oporučuj[iu]"] [{}0,10} [tag="Vf.*"] within <s/>) v explicitních performativních konstrukcích s infinitivem s „diktumní“ části bylo zaznamenáno užití 21 direktivních a závazkově-direktivních performativních sloves, a to sloves *doporučovat*; *nabádat*; *nabízet*; *nařizovat*; *navrhovat*; *odporučovat*; *poroučet*; *požadovat*; *prosít*; *přikazovat*; *radit*; *rozkazovat*; *ukládat*; *varovat*; *vyprošovat si*; *vyzývat*; *zakazovat*; *zapovídat*; *zapřísahat*; *zvat*. Pro frekvenční charakteristiky infinitivních konstrukcí s těmito slovesy viz Diagram 3 a Tabulku 3.

Diagram 3

Překvapuje neuvěřitelně velký celkový počet dokladů (5 871), docela srovnatelný s počtem dokladů s vedlejší větou v „diktumní“ části (8 971), což je v zjevném protikladu s jazykovou praxí. Drtivou většinu z nich ale tvoří doklady se slovesy *doporučovat* a *navrhovat*, které se dostaly do SYN díky četným nápovědám a instrukcím v odborných a publicistických textech. Odečteme-li větší část těch 5 162 dokladů (jde o konstrukce se slovy *doporučovat* a *navrhovat*), dostaneme více realistický zůstatek - asi 8-9 stovek dokladů, což je přibližně desetkrát méně, než počet dokladů se základními typy explicitních performativních konstrukcí.

Počet ilokučních sloves, která byla nalezena v konstrukcích s infinitivem, je asi o polovinu menší, než počet ilokučních slov, nalezených v základních typech. Zato však máme doklad se slovesem *odporučovat*, chybějícím v základních typech, viz Tabulku 3, kde

ilokuční slovesa, která byla nalezená v konstrukcích s infinitivem, jsou seřazena podle frekvence jejich užití.

Tabulka 3

ilokuční sloveso	ilustrující doklad	počet dokladů
doporučovat	Nemusíš pospíchat, ale <doporučuju ti začít> jíst hned. (SYN2000)	4288
navrhovat	<Navrhuji okamžitě podniknout> příslušná protipatření. (SYN2000)	874
prosit	Tuhle invektivu <prosím zaprotokolovat>. (SYN2005)	303
radit	<Radím otevřeně mluvit> o všem, co se týká dětí a rodičů. (SYN2000)	210
zakazovat	<Zakazuju ti používat> blbého slova symbol! (SYN2000)	77
nařizovat	<Nařizuji vám vyklidit> ostrov! (SYN2005)	34
žádat	To <žádám udělat> dříve, než se začne s komercionalizací (denacionalizací) a následnou privatizací národního majetku. (SYN2000)	26
požadovat	Proto jako občan <požaduju snížit> vládní a parlamentní aparát. (SYN2000)	17
přikazovat	Proto <přikazuji odstranit značky a umožnit> nezaplatněný průchod po veřejných účelových komunikacích v lokalitě pláže Vranovské přehrady. (SYN2005)	12
ukládat	<Ukládám náčelníkům KS SNB zajistit> tyto úkoly: (SYN2005)	7
nabízet	<Nabízím vám proto porovnat> pojetí člověka současnou přírodovědou s netradičním integrativním pojetím člověka kosmického. (SYN2005)	4
poroučet	<Poroučím vám tančit>, Salome. (SYN2005)	4
rozkazovat	<Rozkazuji tímto všechny ruské svazy okamžitě rozpustit>. (SYN2005)	4
vyzývat	<Vyzývám ihned zastavit> tuhle stavbu, kterou jsme zdědili po komunismu. (SYN2000)	3
varovat	<Varuji to podceňovat>. (SYN2006pub)	2
nabádat	A také Vás <nabádám rychle a důstojně zaplnit> násilnou přestávku kulturní kontinuity, která náš národ na dlouho odsunula na periferii kulturního evropského dění. (SYN2010)	1
odporučovat	<Odporučuji neuvolňovat> předválečné pohledávky našich příslušníků v Anglii, dokud otázka vzájemného uvolnění předválečných pohledávek nebude meritorně řešena. (SYN2010)	1
vyprošovat si	Od vás si <vyprošuju> bejt káranej, pane! (SYN2000)	1
zapovídat	Já ti <zapovídám s ním mluvit>! (SYN2005)	1

zapřísahat	<Zapřísahám každého z vás rozhodnout> spravedlivě, protože vaše rozhodnutí neovlivní jen můj život - ovlivní to, jak je tato instituce vnímána v USA a ve světě. (SYN2010)	1
zvat	<Zvu vás poznat> opravdovou perlu, hrdost našeho regionu a královnu krásy mezi městy. (SYN2009pub)	1

5.2.2. Jako transformaci „dictumní“ části explicitní performativní konstrukce můžeme pokládat její redukci, například *Doporučuji užívat tohle* → *Doporučuji tohle*.

5.2.3. Úplná redukce „dictumní“ části dělá z explicitní performativní konstrukce něco jako ilokuční komentář k výzvě, která je vyjadřována jinými gramatickými prostředky nebo je zřejmá z kontextu a situace, například *Prosím, abyste se posadil!* → *Prosím, posad'te se!* / *Prosím!*

V takových „redukovaných“ konstrukcích se mohou vyskytnout ta slovesa z uvedeného seznamu direktivních a závazkově direktivních ilokučních sloves, která se neužívá normálně v základních explicitních performativních konstrukcích, například:

(16) Naprosto <schvaluji> zvýšení pokut za prodej alkohol nezletilým. (SYN2010)

(17) Já si <zamlouvám> krájení rebarbory!" (SYN2010)

(18) ING. HOLÝ (afektovaně) Vy mně, zatracený chlape, nechcete rozumět. Zkrátka si <objednávám> Soňu na půl hodiny. (SYN2010)

(19) Závazně se <přihlašuji> do soutěže INVESTUJEME S REFLEXEM a slibuji, že dodrším její pravidla. (SYN2000)

(20) Mluv! <Velím> ti to! (SYN2000)

6 Závěr

Závěrem poznamenejme, že díky 1,3-miliardovému korpusu SYN se nám podařilo dokumentovat performativní užití skoro všech možných v současné češtině direktivních a závazkově-direktivních ilokučních sloves až na slovesa *obsílat*, *ptát se* a *tázat se*.

Vypadá ale na to, že sloveso *obsílat* je natolik zastaralé, že se ho vůbec užívá minimálně. Tento lexém je zastoupen v SYN jen třemi doklady, a to v neperformativním užití:

(21) Proto odsuzují lidi, kteří po něm házejí shnilým ovocem nebo ho <obsílají> k soudu nebo ho - jako někteří poslanci - měli za úkol při volbě prezidenta pořádně pošpinit.

(22) Odbor podle něj využil práva <neobsílat> všechny obyvatele, protože je jich velké množství.

(23) " Lidé, kteří nám kazety a DVD nevracejí, obcházíme osobně, nebo je <obsíláme> ", podotkl Šmajda.

Jinak jsme našli v českém Netu krásný doklad performativního užití tohoto slova, nevíme ale, jde-li o doklad autentický nebo o moderní jazykovou stylizaci:

(24) V roce 1472 totiž zaslal Otík z Žitína, purkrabí na hradě Bělé, deseti vesnicím chotěšovského kláštera výhrůžné listy. List pro Tlučnou zněl: "Vám rychtáři a vši obci v Tlučné. Obsílám vás k holdu na Bělú aneb Túškov, abyste šli bezpečně a holdovali se. Pak nepřijdete chci vás k tomu připravití mocí, jímáním, šacováním, pálením, jakž kolivěk budu moci, škodú vás všech". Zřejmě šlo o pokus neoprávněného získání poddaných a jejich feudální renty v zemi zmítané domácími válkami. (<http://www.tlucna.cz/node/1>)

Co se týče sloves *ptát se* a *tázat se*, je třeba poznamenat, že zaujímají mezi direktivy zvláštní postavení. Můžeme se setkat dokonce s názory, že tam vůbec nepatří. Například, podle jednoho z klasiků lingvistické pragmatiky G. N. Leech, v daném případě nejde o direktivy nebo o komisivy, nýbrž o zvláštní druh ilokučnicích aktů, a to o rogativy (Leech 1983).

Nalezený v SYN velký (nad 15 tisíc) počet dokladů performativního užití českých direktivních a závazkově-direktivních sloves umožňuje taky jejich statistické zpracování.

V „dokorpusové“ době bychom se byli museli spokojit s těmi šesti nejfrekventovanějšími ilokučnicími slovesy *prosit*, *doporučovat*, *žádat*, *navrhovat*, *vyzývat*, *radit*, leda bychom byli obětovali manuálnímu sbírání příslušných kontextů hezký kus života.

LITERATURA

HIRSCHOVÁ, M. (2004): Jaké poznatky o ilokučnicích slovesech lze z korpusu získat? In: Karlík, P. (ed.) *Korpus jako zdroj dat o češtině*. Brno: Masarykova univerzita, 99-102.

IZOTOV, A. (2005): *Funkcional'no-semantičeskaja kategorija imperativnosti v sovremennom češskom jazyke v sopostavlenii s russkim*. Brno: L. Marek.

IZOTOV, A. (2007): Funkčně-sémantická kategorie výzvy v současné češtině a Český národní korpus. In: Štícha F., Šimandl J. (Eds.) *Gramatika a korpus / Grammar & Corpora 2005: Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, 23.-25.11.2005, sídlo AV ČR v Praze*. Praha: ÚJČ AV ČR, 112-121.

IZOTOV, A. I. (2008): Analytický imperativ a Český národní korpus. In: Štícha F., Fried M. (Eds.) *Grammar & Corpora / Gramatika a korpus 2007: Selected contributions from the conference Grammar and Corpora, Sept. 25-27. 9. 2007, Liblice*. Praha: Academia, 365-374.

IZOTOV, A. I. (2012): Opyt korpusnogo analiza češskich direktivnych i direktivno-komissivnych performativnych glagolov. *Vestnik Rossijskogo Universiteta Družby Narodov. Serija Lingvistika*, (3), 99-107.

LEECH, G.N. (1983): *Principles of pragmatics*. London – New York.

Slovník spisovného jazyka českého (1989). Praha: Academia. [Přetisk prvního vydání 1960-1971].

Mluvnice češtiny 3. (1987): Praha: Academia.